

TROBALLA INESPERADA¹

– Sílvia Cortés Xarrié –

Directora del documental
“Unes altres veus” i Directora
de Projectes de Teidees

Parlàvem amb l'Iván. Parlàvem de gravar l'Héctor, de com fer-ho, des d'on mirar-lo... Em rondava una idea: fer servir el desenfoc (el fora de focus), generar una imatge borrosa; mostrar, però no del tot. Era una manera d'il·lustrar l'autisme, que no sabem ben bé què és, que no en tenim cap nitidesa, només pistes, desenfocs que ens obliguen a treballar amb a la intuïció per explicar-nos la imatge, el què hi ha. Si desenfocàvem l'Héctor podíem traslladar la idea que no podem explicar del tot l'autisme, que només el podem observar i intuir. A més, el desenfoc ens permetia no exposar del tot l'Héctor, podíem protegir-lo de judicis preconcebuts (tot i que un dels objectius del documental era, evidentment, desmuntar-los).

Però hi havia alguna cosa en el desenfoc (no sabia què) que no m'acabava de convèncer. Calia alguna cosa més, però no sabia què era ni on buscar-la. Llavors se'm va acudir agafar la direcció contrària: enfocar l'Héctor dins el focus. La idea canviava l'Héctor de lloc, del “fora de focus” a dins del focus. Era fàcil: només calia situar l'Héctor davant d'un focus en un espai fosc. La imatge resultant seria un contrallum que ens mostraria la silueta de l'Héctor. Amb aquest recurs visual, a més de situar el nostre protagonista dins el focus (que és, de fet, el lloc que li pertoca en el documental), aconseguíem no exposar-lo del tot, protegir-lo.

I sobre tot això parlem amb l'Iván fent un te a una terrassa de Gràcia... I mentre parlem, una paraula inespera-

da ens ve a visitar: volia referir-me al moviment repetitiu de les manetes de l'Héctor al contrallum i m'equivoco de paraula, en lloc de dir *estereotípies* dic *serendípies*.

LA SERENDIPITAT

No tinc ni idea de què significa, però he dit *serendípies*. Primer ric, però, de seguit, em sembla una paraula tan estranya que en sento curiositat. Al web de l'Institut d'Estudis Catalans no hi és. Me l'he inventat? No del tot. En un segon intent, trobo *serendipitat*:

Descobriments casuals o imprevistos fet per un investigador en el curs d'una recerca orientada a altres objectius i amb pressupòsits teòrics diferents.

Resulta que aquesta paraula tan estranya és una paraula preciosa! El seu significat em provoca una emoció enorme, sobretot perquè he arribat a la paraula *serendipitat* per una *serendipitat*. Això em sembla, com diria l'Albert, “*acostuflant*”. *Serendipitat* és una paraula enorme, plena sorpreses, i encara he d'entendre-la en tota la seva dimensió. Per començar, sospito que no m'he equivocat de paraula sinó que he dit exactament la paraula que volia dir. I torno a llegir el significat...

Descobriments casuals o imprevistos fet per un investigador en el curs d'una recerca orientada a altres objectius i amb pressupòsits teòrics diferents.

¿Pot ser que aquest “investigador en el curs d'una recerca” sigui jo? ¿I pot ser que el curs de la recerca siguin les estereotípies de l'Héctor (les seves manetes que es mouen d'una manera incomprensible)? Si jo sóc l'investigador i el curs de la recerca són les manetes de l'Héctor, quin és el descobriment casual, el fet imprevist? I en aquesta pregunta és on la *serendipitat* em reserva l'emo-

ció més gran: el descobriment casual, la gran troballa: la imatge de les manetes de l'Héctor movent-se incomprensiblement al contrallum ofereixen una dansa preciosa, d'una bellesa radical.

Podia haver dit qualsevol altre paraula, però vaig dir *serendípies*. Potser va ser una tria atzarosa, però és massa precisa, massa ben encaixada. Potser aquest “mot precís” (Josep Pla l'hagués perseguit una setmana sencera), va ser triat per mi tot i que jo no sabia que el sabia. Però també podria ser que el mot em triés a mi.

I aquesta no és una qüestió menor. Perquè un cop dita aquesta paraula preciosa que havia oblidat (o un cop aquesta paraula preciosa m'ha vingut a trobar), m'adono que sempre ha estat al “calaix de les baldufes” que cantava Serrat a *El meu carrer*. No recordo com va entrar al calaix aquesta paraula, però ara, un cop retrobada en veu alta, en surt d'una altra manera. On jo volia mostrar l'estranyesa (unes mans que es mouen d'una manera incomprensible) hi he trobat bellesa. És així com la *serendipitat* ha saltat del calaix de les baldufes a la vitrina de les opcions. I seguirà apareixent en la recerca d'*Unes Altres Veus*.

La *serendipitat* ha aparegut per primer cop sobre la imatge de les estereotípies. A partir d'aquest moment, seguirà saltant de les paraules a les imatges, a la llum, als objectes i als espais.

EL LABERINT

Volíem situar els protagonistes del documental en escenaris significants. Per a l'Albert volíem un laberint. Vam trobar el d'Argeleguer. Era un laberint peculiar construït per un sol home. Estava instal·lat en el terreny abrupte d'un bosc, amb túnels llarguíssims fets de canyes, torres altíssimes, construccions oníriques, figures i objectes. La idea del laberint era ben clara, trobar Argeleguer ens la va reafirmar i la *serendipitat* es va es-

munir pels túnels de canyes. Una de les primeres coses que va dir l'Albert quan vam començar a rodar va ser: “aquest laberint és com el meu mon interior, més endins i tot”. Argeleguer ens havia escollit.

EL DIVAN

L'espai que vam pensar per a les entrevistes als psicoanalistes va ser el Teatre Grec de Barcelona. Pels pares vam pensar en un plató atrezzat amb elements. Allò que unia els pares i els psicoanalistes era el divan; un mateix divan on parlaven tots els protagonistes del documental excepte l'Albert. Un punt de trobada necessari. Més enllà de totes les significacions que hom hi vulgui trobar, la més clara es que amb el divan quedava representada la tesi psicoanalítica del documental.

En una llarga i assolellada jornada de juliol al Teatre Grec, vam gravar acompanyats al divan 25 psicoanalistes vinguts de diferents llocs d'Espanya. Però n'hi havia tres de diferents països d'Europa que havíem d'anar a gravar a Brussel·les, aprofitant el Congrés PIPOL 5 de l'Eurofederació de Psicoanàlisi. Això volia dir que ens hi havíem d'endur el divan. Vam llogar una furgoneta i la productora Marta Alonso i jo vam fer un llarg viatge fins la capital belga. Arribades a Brussel·les després d'un viatge de vint hores, vam haver de buscar hotel perquè al que havíem contractat per tot l'equip havien anul·lat les reserves. En vam trobar un altre de ben curiós, però ens deixaven guardar la furgoneta (amb el divan a dins) al pati interior dels tallers d'uns restauradors. Un matí, la Marta trastejava a la furgoneta i un restaurador es va interessar pel divan. “Quina gràcia! En tinc un d'idèntic aquí dalt!”, va dir.

A Barcelona havíem estat tres dies fent càsting de divans. Definitivament, l'havíem triat bé. Havia de ser aquell.

EL CARRET DE SUPERMERCAT

La casualitat saltava d'un lloc a l'altre. I a cada salt, oferia una troballa inesperada, reafirmava significats o els estenia més enllà, cosa que també va passar amb els carrets de supermercat.

Per a les entrevistes amb els pares, partia de la idea de construir escenografies significants composades amb un objecte cadascuna. El que tindrien en comú seria que els objectes prendrien una disposició flotant, fora del lloc o disposició habitual. Vaig fer quatre garrots (el dibuix no és exactament una de les meves habilitats) i li vaig ensenyar a l'Iván. La seva cara d'estranyesa absoluta va reafirmar la idea. Es tractava precisament d'això: representar l'estranyesa que envolta els pares, l'angoixa d'un món capgirat que miren d'entendre. Vam pensar en marcs de quadres buits, en paraules senzilles (les primeres que va dir l'Héctor), en paraigües tancats, oberts, capgirats, com a aixopluc necessari... I encara ens calia un altre objecte. Quin?

Vaig topat amb un carret de supermercat al traster del Teatre de Vic. No sé per què em va cridar l'atenció. No sé per què em vaig imaginar una escenografia amb carrets de supermercat buits, del dret i del revés, suspesos en l'aire. I no sé per què, la imatge em va semblar tan estranya que em va convèncer.

Vam distribuir els pares en les diferents escenografies a l'atzar. Faríem tres entrevistes amb els quadres, tres amb els paraigües, tres amb les lletres i tres amb els carrets de supermercat. La dels carrets va ser l'última que vam gravar. He de dir que la intensitat de les entrevistes dels pares em va resultar extrema. Sort que era fosc, perquè em queien les llàgrimes. Els últims pares entrevistats van ser la Maria Jesús i el José Antonio. Van seure al divan, envoltats de carrets de supermercat suspesos, del dret i del revés... I llavors la *serendipitat* va fer un triple salt mortal i va anar a petar dins un carret. El José Antonio el va assenyalar amb la mà i va parlar de la culpa, d'aquell dia que va pujar el seu fill al carret del supermercat per fer la compra (cosa que estava prohibida però tothom feia) i tot jugant, el nen va caure a terra. Durant molts anys s'havia torturat pensant si la caiguda d'aquell carret de supermercat havia estat la causa de l'autisme del seu fill. També ens va impactar saber que la Maria Jesús sentia aquella història per primer cop.

Si en el cas de les estereotípies de l'Héctor on volia mostrar estranyesa havia trobat bellesa radical, en el cas del carret de supermercat hi vaig trobar un relat colpidor. Potser va passar el mateix que amb la paraula *serendipitat*; el carret em va triar a mi.

ELS MIRALLS

En la recerca d'objectes escenogràfics vaig pensar en miralls. Em resultava una imatge suggeridora, però la vam descartar per les dificultats tècniques que suposa gravar miralls en un espai ple de focus. No obstant, tot i no estar rodats, el documental n'és ple. I tenen molt a veure amb la *serendipitat*.

En un debat post-projecció als cinemes Girona de Barcelona, un home del públic es va identificar com a pare d'un nen autista i va expressar la seva disconformitat amb l'optimisme del documental i també amb el fet que es presentés amb imatges tan boniques, quan l'autisme, deia, és una realitat terrible.

Fa uns dies vaig llegir una notícia al diari que em va fer pensar en aquesta qüestió. L'article explicava els guardonats als Premis Ig Nobel. Aquests premis parodiaven els que atorga l'Acadèmia Sueca i premien recerques amb certa vis còmica, pel fet de ser absurdes o contradictòries o perquè en realitat amaguen alguna cosa més rellevant. Aquest es el cas d'un estudi italià que conclou que contemplar un quadre bonic alleugereix el dolor que provoca un raig de làser a la mà. Per contra, si el quadre és lleig, el dolor augmenta. Vist així, la *serendipitat* ens havia vingut a trobar per tal d'alleugerir el dolor. I va ser una de les opcions. En aquell mateix debat, altres espectadors van elogiar aquesta tria. I potser, tot plegat, era una qüestió de miralls.

Aquella queixa també em va fer pensar en una cosa que l'Iván em deia des del primer dia: la gent espera aquest documental. I vaig entendre que la gent esperava aquest documental quan vaig entendre que *Unes Altres Veus* era “una bona notícia”. I vaig entendre que era una bona notícia quan vaig entendre que no estàvem fent un documental so-

¹ Article publicat a: Ruiz, I. (2015). *Otras voces escritas*. Madrid: Editorial Gredos.

bre l'autisme sinó un documental sobre la singularitat; i quan vaig entendre que no estàvem fent un documental sobre la psicoanàlisi, sinó un documental sobre el respecte a la diferència. I així és com poc a poc, vaig anar entenent *Unes Altres Veus*.

I a base d'escoltar els espectadors en els debats posteriors a les projeccions, a base de sentir com cadascú es con-

fessava commogut per qüestions ben diferents, vaig entendre que el documental era ple de miralls. I en aquests descobriments, m'hi vaig veure també a mi mateixa, recorrent aquell camí que suposa l'encontre amb l'autisme. Un camí d'incertesa, de dolor, d'estranyesa, però també de sorpreses, serendipitats i miralls que cadascú troba en llocs ben diferents.

El meu em va venir a trobar el dia que parlava amb l'Iván a una terrassa de Gràcia i vaig dir *serendípies* en lloc de d'estereotípies. I aquell moment es van desplegar com a opcions tots els grans descobriments casuals i els fets imprevisibles que van succeir després... I diria que va ser així com les serendipitats van esdevenir estereotípies... per a mi, d'una bellesa radical. ●

PERDUT AL LABERINT

– Marc Barceló –

Realitzador freelance, ha treballat en programes de televisió, espots publicitaris i vídeos corporatius. Operador de càmera en el documental "Unes altres veus".

Són els nens que no parlen ni fan res. Es limiten a quedar-se asseguts i fan moviments reiteratius de vaivé amb l'esquena. Això són els autistes.

Fins no fa gaire, si m'haguessin preguntat què era un autista, hauria respost alguna cosa semblant a això. Però darremament he après algunes coses sobre el tema. Ara sé que els autistes no són això, o que no són només això. He après que hi ha una cosa que es diu TEA. I m'han dit que és un calaix molt gran, unes inicials que engloben un ventall molt ampli de trastorns. Un dia vaig saber que hi ha nens que no callen, que parlen pels descoberts, que també són autistes. Com? Això sí que no quadrava. Aquest devia ser el moment en que vaig començar a dubtar seriosament d'aquell estereotip que tenia del nen que fa allò amb l'esque-

na. També vaig entendre que aquell nen «que no feia res» sí que feia alguna cosa. Seia i movia l'esquena. Així que, com a mínim, ja feia dues coses. Per tant, allò de no fer res també quedava descartat. En mig d'aquesta redefinició va aparèixer una paraula nova: Asperger. Són els que no callen. Ah caram, resulta que no és tan fàcil això dels autistes. Ara sí que allò del principi queda descartat per sempre. Si mai em pregunten, ara ja contestaré alguna altra cosa. Segurament anomenaré el TEA i desmentiré el tòpic d'allò de l'esquena. Que també té un nom, però ara no el recordo. També he après la divisió entre conductistes i psicoanalítics. Els dels aparents resultats vistosos immediats i els de les subtileses i la paciència. Es veu que són irreconciliables.

Per raons de feina i més o menys per aquella època en que començava a descobrir coses sobre l'autisme vaig conèixer l'Albert. Ell tenia 21 anys, i se sabia de memòria monòlegs del Rubí i els textos de les vinyetes del Tintín. Jo formava part de l'equip de realització del documental «Unes Altres Veus», i l'Albert n'era el protagonista. Jo no sabia res d'ell, ni que havia estat diagnosticat de Síndrome d'Asperger. Ho vaig anar descobrir a mesura que gravàvem. Sabia que era un documental sobre l'autisme, però

poc més. L'Albert, d'entrada, només em semblava un noi peculiar que tenia inclinació pels pensaments rebuscats, molta memòria. Ell era el fil conductor a través del qual s'abordava l'autisme des d'un punt de vista divulgatiu. El documental conté, a part del de l'Albert, testimonis directes de pares d'autistes i especialistes que donen dimensió i forma al que pel gran públic, com passa amb la majoria de trastorns mentals, encara és desconegut.

Vam anar a rodar vàries seqüències a un poble de La Garrotxa, Argelaguer, on hi havia un laberint quilomètric fet amb branques que connectava unes torres altíssimes fetes també amb branquillons. La producció era bastant modesta, i per desplaçar-nos d'un lloc a l'altre, ens movíem amb els nostres cotxes particulars. En un d'aquests trajectes, del restaurant on vam dinar fins el laberint on havíem de seguir gravant, l'Albert va venir amb mi. Era un trajecte curt, ara no recordo qui anava amb els seus pares, però devien portar el cotxe ple. Allà vaig tenir una conversa força surrealista, divertida, en certa manera. L'Albert interpretava al peu de la lletra cada cosa que deia. Ell verbalitzava tot el que anava pensant, sense filtres, o això em semblava. Quan jo parlava, ell no reaccionava com jo es-

perava. Jo esperava la reacció «normal». Però ell no me la donava. Era un codi de comunicació nou, de sobte, el significat del llenguatge era estrictament literal. Els meus acudits no feien cap gràcia. En tot cas el feien pensar. S'ho prenia seriosament. Allà em vaig adonar per què estàvem gravant amb ell dins d'un laberint. Igual que les galeries connecten amb la següent sense res entre mig, el seu flux de pensament també és continu i en una mena de bucle. I, com en tot laberint, també hi ha túnels sense sortida que no van enlloc. I quan creiem haver trobat la sortida som altre cop a prop del punt de partida. Recordo vagament que em va parlar d'un somni que havia tingut. Era un somni que l'havia portat a fer-se preguntes existencials. No sóc capaç de recordar quines, ni de què anava el somni. Només recordo que em va sorprendre com de transcendents semblaven aquelles qüestions a les quals no vaig ser capaç de donar resposta. Setmanes més tard vam anar a gravar una altra seqüència pel documental a Brussel·les, al museu de Tintín, que és una de les passions de l'Albert. Tan bon punt em va veure, sense dir pràcticament ni hola -això dels protocols en les relacions no va amb l'Albert- em diu: «Ja tinc la resposta pel somni». I me la va dir. I no la recordo, una llàstima. Però per ell no havien passat setmanes. Per ell no calia posar-me en context, m'havia parlat d'un somni tornant de dinar a Argelaguer, jo me n'havia de recordar.

"I, com en tot laberint, també hi ha túnels sense sortida que no van enlloc." (Fotograma d'Unes altres veus).

els casos. De nou, altre cop intentant encaixar una definició en un estereotip. Depèn, cada autista és un món. Això sí que m'ha quedat clar, en els autismes les definicions molt delimitades no existeixen.

Aquell laberint d'Argelaguer on vam rodar, per altra banda, era l'obra d'un artista espontani. Un geni creatiu. Un home, torner mecànic de professió, que va consagrar la seva vida a una obsessió. Va dedicar quaranta vuit anys a muntar i desmuntar laberints, torres, estructures, poblats sencers de branquillons. En el tracte personal era una persona simpàtica i entranyable. I també reiterativa en els arguments sobre si mateix. Molt sovint li sentíem dir les mateixes paraules una i altra vegada. I vèiem com després de destruir la seva obra tornava a refer-la des de zero. Sembla que entre en Josep -l'artista, que fa poc va morir- i l'Albert hi ha moltes coses en comú. Com a mínim el laberint. ●